

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬО-ВІХОВНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Зязюн І.А. (м. Київ, Україна)

У сучасній українській школі досить високий відсоток вчителів, які не підготовлені до виконання з належною якістю свого професійного обов'язку. Це пояснюється, з одного боку, випадковим вибором професії, з іншого — низьким рівнем професійної підготовки у ВНЗ педагогічного профілю. За даними опитування соціологічної служби УЦЕПД імені О.Разумкова, проведеного в усіх регіонах України 18-24 вересня 2002 р., 41,6% респондентів вважають, що діти оцінюють авторитет учителя як "низький", 42,6 % як "середній" і лише 9,1 % респондентів вважають, що вчитель має серед дітей високий рівень авторитету.

Водночас лише 11,4 % опитаних вважають, що серед батьків учитель має "високий" авторитет, 45,8 % респондентів вважає учить-тельський авторитет у батьківському середовищі "середнім", а 34,8% – "низьким".

В останні роки з українських шкіл пішла значна кількість найталановитіших і найпідготовченіших вчителів в інші галузі з метою отримання вищої зарплати. Натомість, в школах окремих регіонів на 10-40% зросла кількість вчителів-пенсіонерів. Зростає незадоволеність вчителів невиконанням Статті 57 Закону України "Про освіту". У Державній програмі "Вчитель", затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України № 379 від 28 березня 2002 р. зазначається: "Не подолано вплив негативних чинників, що спричиняють відплив висококваліфікованих педагогічних працівників до інших сфер. З кожним роком стає відчутною нестача вчителів, вихователів, майстрів виробничого навчання та інших педагогічних працівників.

Професія вчителя втрачає престиж. Існує невідповідність між суспільною роллю і соціальним статусом учителя".

Аксіологічні пріоритети підготовки вчителя

Економічні, соціально-політичні і суспільні процеси призвели у вітчизняній освіті до загрозливої ситуації, за якою проглядаються ознаки деградації молодого покоління, духовного і фізичного збіднення самої людини.

Очевиднішою стає необхідність невідкладних заходів щодо збереження системи освіти і нагромаджених вітчизняною школою та педагогічною наукою традицій і досвіду. Суспільству слід визначити пріоритетне ставлення до освіти, до соціальної місії вчителя. Учитель — це той основний стрижень духовної культури, від якого залежить не лише те, якими ми є сьогодні, але й те, якими ми будемо в майбутньому. Завтрашній день України буде багато в чому визначатися рівнем освіти і професійної підготовки сучасного молодого покоління, його світоглядної позиції, бажанням і вмінням брати активну участь у відродженні України.

Учитель – центральна фігура суспільних перетворень, від його образу, соціальної позиції, ціннісно-цільових установок залежать результати професійної спроможності кожної людини. "Унікальність педагогічної професії полягає ще й у тому, що, створюючи умови для стимулювання активності своїх вихованців, продумуючи й аналізуючи комплекс різномірних завдань, педагог творчо актуалізується, використовуючи власні творчі ресурси". Ці ресурси й складають аксіологічну основу вчительської педагогічної дії.

Сучасна вища школа не реалізує в системній цілісності проблему формування, розвитку ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя в процесі його професійно-педагогічної підготовки.

Ще А. Дістервег підкреслював, що уможливлення якісного виконання освітніх завдань, поставлених перед вчителем, залежить в основному від набору професійних цінностей. Всесвітньо знаних педагог визначив спектр цінностей, без яких неможливо уявити особистість вчителя. "Вся діяльність вчителя має служити прикладом організованості, точності, сумлінності виконання своїх

обов'язків. Дістервег підкреслював при цьому необхідність інтериоризації цієї системи цінностей, їх "привласнення", перетворення вчительською свідомістю в деякий внутрішній стандарт людської поведінки і відношень. Для виконання своїх обов'язків вчителю необхідно визнавати їх своїми, внутрішньо бути з ними згодним.

На різних етапах людського життя на перший план виходять людські цінності. Як справедливо зазначив С.Л.Рубінштейн, "цінності — це не те, за що ми платимо, а те, заради чого живемо". А живемо ми заради найціннішого в житті — заради наших дітей, які сприймають провідними особистими цінностями передусім ті, що складають ядро ціннісної системи їхніх вчителів.

Система цінностей педагога — його внутрішній світ, що виникає переважно як результат процесу його професійно-педагогічної підготовки у ВІІЗ.

У структурі професійно-педагогічної підготовки вчителя категорії цінності належить особливе місце, як фундаменту, на який спираються всі інші компоненти системи. Цінності тут — це духовні феномени, що мають особистісний зміст і виступають орієнтирами людської поведінки та формування життєвих і професійних установок студентів, майбутніх вчителів-вихователів підрос-таючого покоління.

Духовний розвиток особистості вчителя здійснюється якісніше і ґрунтовніше в умовах, коли пріоритетним у змісті професійно— педагогічної підготовки є аксіологічний компонент, що уособлює необхідність прилучення вчителя до методологічних, теоретичних і прикладних знань про цінності, про їхню природу, механізми розвитку і способи функціонування, а також про професійно-педагогічні цінності, що характеризують професійне становлення і самовдосконалення особистості сучасного вчителя.

Поряд з вибором тієї чи іншої системи цінностей існує і проблема їх ієрархічності. Пріоритетними цінностями сучасної освіти є цінності національні, що виявляються в досягненнях національної культури, мистецтва, науки і техніки.

Суттєве значення в прилученні майбутнього вчителя до національних цінностей учіння в процесі його професійно-педагогічної підготовки має класифікація національних освітніх цінностей. Національні цінності, на думку вчених, включають досягнення культури, зокрема й педагогічної, історично усталені традиції народу у сфері виховання й учіння, класичну спадщину видатних національних педагогів, їхні основоположні ідеї, теорії і концепції, дидактичні й методичні розробки, навчальні книги й методичні посібники, технологічні способи й прийоми навчання, інноваційний творчий педагогічний досвід, правові й законодавчі акти, програмові документи, що визначають прогресивні реформи, підтримують педагогічне покликання і талант, розвивають ціннісні підходи до потенціалу інноваційної діяльності вчителя, визначають професійно-ціннісні якості для їх виховання і розвитку в освітній системі тощо.

Національні цінності є своєрідними похідними від загальнолюдських, національно-духовних та матеріальних цінностей будь-якого суспільства і його народу. Ці цінності зумовлюють вибір тих педагогічних цінностей, що здатні скласти систему аксіологічних пріоритетів. Вони активно стимулюють розвиток теорії і практики освіти, професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя. Національні цінності лише тоді стають цінностями освіти, коли не допускають протиставлення однієї дитини іншій при належності до різних національностей, коли навчають кожну з них розуміти і підтримувати національні почуття, відчувати і бачити велич й історичне значення внеску кожного народу в культуру і духовний розвиток людства.

Звернення до національних цінностей сприяє більш глибокому підходу до виявлення якісної своєрідності, специфічно провідних аксіологічних орієнтирів освіти, характерних для різних націй, і разом з тим більш чіткого визначення їх співвідношення з педагогічними цінностями світового загальнолюдського значення.

Результати аналізу й експериментального виявлення аксіологічних пріоритетів національної освіти визначають вирішальний вплив на розвиток ціннісних орієнтацій особистості майбутнього вчителя за умови, коли:

- цілі професійної підготовки вчителя підвладні аксіологічному орієнтури;
- зміст професійно-педагогічної підготовки відображає історичні і сучасні цінності педагогічної дії;
- процес професійної підготовки вчителя базується на аксіологічних складових і підпорядковується логіці ціннісної сфери особистості;
- технології професійно-педагогічної підготовки є стимулами опанування аксіологічного потенціалу змісту освіти;
- аксіологічні цінності характеризують життєву позицію вчителя і реалізуються в педагогічній дії.

Дослідження аксіологічних проблем історії освіти, звернення до загальнолюдських цінностей, національних цінностей — пріоритетів освіти, проблем духовності особистості були й залишаються потребою розвитку сучасної педагогічної освіти, тому що саме цінності є своєрідною ланкою, що поєднує в одному цілому минуле й майбутнє вітчизняної і світової педагогічної науки.

Для опанування і прийняття вчителем в якості провідних ідеалів, норм і установок майбутньої педагогічної діяльності гуманістичних педагогічних цінностей освіти, що включають загальнолюдські й національні ціннісні пріоритети, необхідно проживати й переживати, захищати і стверджувати вказані цінності в соціально корисній і продуктивній творчій діяльності в процесі професійно-педагогічної підготовки. Цінності, визнані й опановані майбутнім вчителем, що стали невід'ємними складовими його потребнісно— емоційно-почуттєвої сфери і суб'єктивно-особистісної педагогічної дії, прямо впливають на становлення і розвиток його професіоналізму та педагогічної майстерності.

Однак у сучасному освітньому процесі педагогічного навчального закладу питома вага такої діяльності є незначною, тому зміст і технології професійно-педагогічної освіти потребують вдосконалення і розробки.

Професійна підготовка вчителя

Посилення уваги до професійної підготовки вчителів зумовлене уведенням у масову шкільну практику технологій і методик розвивального учіння. Логіка розвитку наукових напрямів, їх концептуальне осмислення і узагальнення закономірно висуває завдання докорінної перебудови школи, кардинальної зміни напрямів в учінні. Таким напрямом може стати особистісно-розвивальний.

За умов такого підходу зростають вимоги до якості професійної підготовки майбутніх вчителів. У вищих навчальних закладах у підготовці студентів до педагогічної професії недостатньо враховуються об'єктивні тенденції, притаманні розвитку освіти в цілому, в тому числі й педагогічної:

- зростання ролі діагностування в обґрунтуванні й оцінці результатів учіння;
- підвищення інтенсивності учіння на основі використання сучасних педагогічних технологій;
- розробка і реалізація освітніх стандартів та забезпечення їх досягнень відповідними навчально-методичними модулями;
- інтеграція і диференціація навчальних курсів, видів, ступенів та закладів освіти;
- посилення індивідуально-творчого начала учіння;
- постійне застосування евристичної дидактики.

У підготовці вчителя факультетам і кафедрам доцільно враховувати існуючі суперечності між:

- з одного боку, великою кількістю досліджень, так чи інакше пов'язаних з опануванням професії вчителя, а з іншого – невірешністю найважливіших проблем практики педагогічної праці в загальноосві-

тній школі, професійної підготовки вчителів, розвитку їхньої педагогічної майстерності як системи компетенцій;

- запровадженням в реальній педагогічній практиці розвивального учіння учнів, необхідністю нового типу педагогічної дії вчителя й усталеною моделлю вищої педагогічної освіти, орієнтованої переважно на "знаннєву парадигму", що обмежує можливості вибору змісту, освітніх траєкторій, форм підвищення освітнього рівня учнів;
- індивідуальними стратегіями особистісно-професійного розвитку вчителів і відсутністю в системі вищої педагогічної освіти адекватних моделей і технологій учіння;
- однобічною орієнтацією вищої педагогічної освіти на підвищення "науковості", збагачення її новими дисциплінами і все більш очевидним розумінням того, що підготовку вчителя як суб'єкта педагогічної дії в умовах варіативності змісту шкільної освіти неможливо забезпечити шляхом простого інформаційного насичення;
- багатопредметністю, різноманітністю загальнопедагогічних підходів, теорій, систем учіння в школі і нерозробленістю єдиної організуючої стратегії і програми розвитку особистості майбутнього вчителя в освітньому процесі;
- об'єктивними і зростаючими вимогами практики до особистості вчителя і відсутністю цілісної теорії, що розкриває сутнісні ознаки феномену його особистісно-професійного розвитку у вимірах основоположних компетенцій педагогічної майстерності.

Які "слабкі" місця сучасної професійної підготовки виявлені різними дослідниками із підвищення якості професійної підготовки вчителів? Передусім, форми роботи зі студентами переважно є фронтальними і груповими. В результаті типовим явищем стає неформованість у майбутніх педагогів творчих здібностей, невиніння пов'язувати в єдине логічне ціле інформацію із суміжних сфер знання. У дослідженнях також зазначається, що студенти потребують не лише інтелектуальної допомоги, але й психолого-педагогічної підтримки.

Побудова єдиної системи психолого-педагогічного супроводу вчителів в процесі професійної підготовки у ВНЗ дозволить підвищити рівень їх особистісно-професійного розвитку. Система супроводу передбачає якісне поліпшення допомоги і підтримки майбутнім вчителям. У ряді ВНЗ України розробляється концепція поліфункціонального супроводу студентів. Напрямами такого супроводу є:

- навчально-педагогічна і психологічна взаємодія;
- взаємодія на основі науково-дослідної діяльності;
- міжособистісна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу;
- взаємодія на основі адресної психологічної допомоги і педагогічної підтримки студента;
- взаємодія в індивідуальному опануванні курсу педагогічної майстерності з розробленими теоретичними і практико-лабораторними завданнями.

Формами супроводу майбутніх вчителів можуть бути: педагогічні майстерні; проблемні групи; комунікативні групи, центри педагогічної майстерності.

Реалізація цих підходів передбачає: глибоку розгорнуту теоретико-методологічну базу для моделювання процесів розвитку людини як інтегральної індивідуальності; розвиток цільової, змістовної і технологічної бази, науково-дослідних проектів і корекційно-розвивальних практичних розробок. Основним результатом супроводу студентів в педагогічному ВНЗ, на який орієнтуються спеціалісти, стає повернення до сутності педагогічної професії, що передбачає:

- опору на досягнення і успіх дитини;
- допомогу і підтримку учня в оптимістичному сприйманні світу в усій

- його складності й відповідно до стратегій модернізації освіти;
- свободу дитині шляхом розвитку її творчого потенціалу, відповідно до природних задатків.

Одним з аспектів організації супроводу студентів у ВНЗ педагогічного профілю є проблема вивчення індивідуальних особливостей майбутніх вчителів і можливостей їх врахування в інавчально-виховному процесі. Проводяться дослідження, присвячені виявленню тенденцій розвитку індивідуальних властивостей і якостей особистості в процесі учіння у ВИЗ, пошукові нових, більш ефективних систем психолого-педагогічного взаємовпливу в системі "педагог – студент". Ці дослідження спрямовані на виявлення й оцінку рівня виявлення у студентів тих параметрів, що є найбільш значущими детермінантами індивідуальних особливостей діяльності:

- спрямованість особистості;
- особливості основних пізнавальних процесів;
- наявність компетентностей особистісної педагогічної майстерності;
- задоволення процесом учіння;
- задоволення своїм рейтингом в колективі тощо.

Варто наголосити, що необхідність усебічного дослідження індивідуальності студента не має звужуватися до індивідуального підходу. Майбутній вчитель в умовах модернізації освіти розглядається як суб'єкт педагогічної дії, як носій ініціативи, здатний до самопізнання і саморозвитку.

Українська вища школа переживає період інтеграції в європейський освітній простір. Приєднання України до Болонської декларації передбачає введення системи, що забезпечує рівнозначність дипломів; дворівневої системи підготовки в усіх країнах (бакалавр, магістр, докторський ступінь); єдиного обліку трудової ємності навчальних курсів; підвищення мобільності студентів, педагогів і дослідників; розвитку співробітництва у сфері забезпечення якості освіти з метою створення рівнозначних критеріїв і методологій.

Для активної участі професорсько-викладацького складу педагогічних ВИЗ України в модернізації вищої педагогічної освіти в умовах Болонської угоди необхідно достатньо повно увяляти підготовку педагогічних кадрів, структуру, організаційні особливості вищої педагогічної освіти у країнах світу взагалі та європейських країнах, зокрема.

ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА І ПЕДАГОГІКА ПРАЦІ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Ничкало Н.Г. (м. Київ, Україна)

Теоретичне обґрунтування взаємозв'язку професійної педагогіки і педагогіки праці потребує звернення до окремих наукознавчих аспектів.

Як відомо, наука — це соціально значуща галузь людської Діяльності, спрямована на виробництво й систематизацію знань про закономірності сущого засобами теоретичного обґрунтування та емпіричного випробування й перевірки пізнавальних результатів для розкриття їхнього об'єктивного змісту (істинності, вірогідності, інтерсуб'єктивності). Як система знань наука має основні структурні складові, зокрема:

- *теорію*, що систематизує емпіричний матеріал, описує й пояснює його, передбачає нові ефекти та можливі процеси, виявляє перспективи їх практичного використання;
- *науково-дослідну програму*, що орієнтує науковий пошук, висування гіпотез, залучення традицій до нових підходів;
- *проект*, що поєднує теорію й практику функціонування ідей з алгоритмом їх об'єктивації та технологіями застосування.